

Lakova Cvetelina

Kétnyelvű kisiskolások anyanyelvi nevelése Bulgáriában

A 2001. évi népszámlálás adatai szerint Bulgáriában 8 millió fő él. A lakosság 83,9%-a bolgár, 9,4%-a török, 4,7%-a cigány, a népesség 2%-a pedig többek között örmény, zsidó, görög, román és orosz származású bolgár állampolgárokból áll. Az ország hivatalos nyelve a bolgár, ez a lakosság 84,5%-ának az anyanyelve. A kisebbségek ápolják, gondozzák saját nyelvüket is. Ezek közül a legelterjedtebb a török: a népesség 9,6%-ának az anyanyelve. Utána következik a roma, ezt a lakosság 4,1%-a beszéli anyanyelvként. Manapság a bolgár állam törvényei minden gyermek számára biztosítják az anyanyelvtanulás jogát, az Oktatási Minisztérium pedig tanterveket dolgozott ki török, roma, örmény és héber nyelven. Ebben az írásban a két legnagyobb kisebbség számára ajánlott, anyanyelvi oktatással kapcsolatos tanterveket ismertetem.

A roma nyelv az anyanyelvűeknek választható tantárgy. Fő célja a roma közösség nyelvének, kultúrájának megismertetése a roma anyanyelvű gyerekekkel, valamint a roma és a bolgár nyelv párhuzamos elsajátítása. Az elemi iskolák első osztályában a roma nyelvórak száma évi 124 óra, azaz heti 4 óra, amelyből heti 3 óra a nyelvgyakorlat és 1 óra az irodalom.

A bolgár Oktatási Minisztérium követelményei szerint az első osztályt elvégezve egy roma anyanyelvű gyermeknek az alábbi kompetenciákkal kell rendelkeznie:

- Képes történetet elmesélni, képet leírni, kérdéseket feltenni, illetve kérdésekre válaszolni; ki tudja választani a nyelvi eszközöket a beszédhelyzettől, a társalgás témájától és céljától függően.
- Többfajta mondatot használ (egyszerű és összetett, kijelentő, kérdő és felkiáltó), többfajta szórend között válogat.
- Tovább tud adni rövid történeteket, szépirodalmi szöveget.
- Szépirodalmi művet elolvasva képes megfogalmazni a véleményét a művel, a cselekménnyel, a hősökkel kapcsolatban. A művel kapcsolatban kérdéseket tesz fel, és kérdésekre válaszol.
- Meg tud már egyes műfajokat különböztetni (mese, vers, elbeszélés, találós kérdés, szólás és közmondás).
- Különbséget tud tenni *hang* és *betű* között, valamint kijelentő és kérdő mondat között. Igyekszik helyesen felépíteni a mondatot, a szórendet a kijelentés céljától függően változtatja.
- Megkülönbözteti a beszédet és az írást; a tanár segítségével 2–3 mondatból álló szöveget tud fogalmazni.
- Képes rövid szöveget felépíteni kép vagy képsor alapján.
- Társalgáskor végighallgatja beszédpartnereit, nem szól közbe.
- Tiszteli beszédpartnerei véleményét.

Az elemi iskola első osztályában a roma anyanyelvű gyermekek az alábbi fogalmakat sajátítják el az anyanyelvükön: hang (zöngés-zöngétlen), szótag, szó, mondat, szöveg, beszéd; betű (nagy-kicsi), ábécé; mondat (kijelentő-kérdő), szöveg, cím, szerző; könyv, oldal, fedél, kép és illusztráció; párbeszéd, mese, vers, elbeszélés, találós kérdés, szólás, közmondás; nap, hónap, év; név, életkor, nemzetiség; diák, osztálytárs, tanár; kedvenc tantárgy, hobbi; szabadidő, háziállatok; természet, vadon élő állatok; az emberi test részei; gyümölcsök, zöldségek; roma ünnepek; kultúra.

Az elemi iskola első osztályában a roma anyanyelvű gyermekeket többféle módszerrel gyakoroltatják, az anyanyelvi órákon meséket, verseket, elbeszéléseket, találós kérdéseket, szólásokat és közmondásokat tanulnak; ezek továbbadását gyakorolják szépirodalmi művek megbeszélésével. Szépirodalmi és ismeretterjesztő szövegek összehasonlításával, kérdésekkel, képleirással, társalgással, véleményalkotással, rajzolással, illetve versek szavalásával fejlesztik anyanyelvüket.

A *roma nyelv anyanyelvűeknek* című tantárgy kapcsolatba hozható a bolgár nyelv és irodalom, a környezetismeret és a rajz tantárgyakkal.

A bolgár Oktatási Minisztérium tantervet dolgozott ki *A török nyelv anyanyelvűeknek* című tantárgyhoz az elemi iskolák első osztálya számára is. A török nyelv anyanyelvűeknek választható tantárgy. A tanterv szerint az elemi iskolák első osztályában a török nyelvórák száma évi 93, azaz heti 3 óra. A tantárgy céljai a következők: a helyes beszéd, olvasás és írás elsajátítása; rövid, megfelelő stílusú szövegek megismertetése, elemzése; alapismeretek megszerzése a helyesírás és a nyelvtan területén, valamint a török és a bolgár nyelv párhuzamos elsajátítása. Az első félév előkészítő szakasznak számít, a második félév az úgynevezett „főszakasz”.

A tanterv az előkészítő szakaszra az első osztály első félévében összesen 48 óra. A bolgár Oktatási Minisztérium követelményei szerint az előkészítő szakaszt elvégezve a török anyanyelvű gyermekeknek az alábbi kompetenciákkal kell rendelkezniük:

- Megértik a megfelelő stílusú török nyelvű szövegeket.
- Képesek verset szavalni, mesét mondani, törökül énekelni, több találós kérdést és mondókát is ismernek.
- Egy adott témával kapcsolatban fel tudnak tenni kérdéseket, illetőleg képesek kérdésekre válaszolni.
- Tudnak gyermekirodalmi szövegeket elemezni.
- Képesek rövid történeteket elmesélni és elemezni.
- Helyesen írják a betűelemeket és néhány írásjelet (pont, kérdőjel); megfelelően rajzolnak.
- Sematikusan ábrázolni tudják a szavakat és a mondatokat.
- Meg tudják különböztetni a kijelentő és a kérdő mondatot.
- Képesek képet, embert, állatot, tárgyat leírni.
- Türelmesen, figyelmesen végighallgatják a beszédpartnereiket, kifejezik saját véleményüket.
- Tisztelik beszédpartnereik véleményét.

Az előkészítő szakaszban a török anyanyelvű gyermek a következő fogalmakat sajátítja el az anyanyelvén: társalgás, kérdés, válasz, mondat; szöveg, mese, vers, mondóka, találós kérdés; kép; hang (zöngés-zöngétlen), szótag, szó, mondat (kijelentő és kérdő).

Az előkészítő szakaszban a török anyanyelvű gyermekek szerepjátékokban, párbeszédekben vesznek részt; rövid mesék, elbeszélések, történetek elmondását gyakorolják; verseket szavalnak, énekeket tanulnak az anyanyelvükön; gyakran végeznek csoportmunkát; megtanulják a betűelemek írását; szavakat, mondatokat ábrázolnak sematikusan; kijelentő és kérdő mondatokat állítanak össze; stb.

A tanterv a főszakaszra első osztály második félévében összesen 45 órát szán. A bolgár Oktatási Minisztérium követelményei szerint a főszakaszt elvégezve egy török anyanyelvű gyerek az alábbi kompetenciákkal rendelkezik:

- Ismeri a török nyelv hangjait, és azokat helyesen ejti ki.
- Ismeri a török ábécét, tudja a különbséget a *hang* és a *betű* fogalma, valamint a magánhangzók és a mássalhangzók között.

- Helyesen írja a török betűket, ezeket megkülönbözteti a bolgár betűktől. Helyesen alkalmazza a nagy- és a kisbetűket, valamint a gyakoribb írásjeleket.
- Tollbamondás után helyesen, olvashatóan ír le betűket, szótagokat, szavakat, mondatokat. Át tud írni rövid szövegeket.
- Meg tudja különböztetni a hangsúlyos és a hangsúlytalan szótagokat.
- Képes szótagokat, szavakat olvasni, a tanár segítségével pedig rövid szövegeket is.
- El tud történeteket mesélni, képet, képsort leírni, kérdéseket feltenni, illetve kérdésekre válaszolni; képes nyelvi eszközöket válogatni a beszédhelyzettől, a társalgás témájától és céljától függően.
- Megkülönbözteti az irodalmi műfajokat.

A főszakasz alatt a török anyanyelvű gyermek a következő fogalmakat sajátítja el anyanyelvén: ábécé, betű (nagy-kicsi); hangsúly; tollbamondás, átírás; pont, kérdőjel.

A főszakaszban a török anyanyelvű gyerekek megtanulják, hogyan lehet a szavakat és a mondatokat sematikusabban ábrázolni; hogyan kell kérdéseket feltenni, illetőleg kérdésekre válaszolni az irodalmi művekkel kapcsolatban; tárgyról, állatokról fogalmaznak meg rövid leírást; meséket mondanak társaiknak; gyakorolják a szótagok, szavak, rövid szövegek felolvasását, a különböző műfajok felismerését (mese, elbeszélés, vers, találós kérdés, mondóka); az írástanulás közben összehasonlítják a török és a bolgár betűket; az anyanyelvi íráskultúrájukat tollbamondással, rövid szövegek átírásával és írásjelgyakorlatokkal is fejlesztik.

A török nyelv anyanyelvűeknek című tantárgy a bolgár nyelv és irodalom, valamint a rajz tantárgyakkal hozható kapcsolatba.

A minisztériumi anyanyelvi programok csak akkor teljesítik céljukat, ha sikerül megoldást találni olyan alapvető problémákra, mint az iskolásoknál a kisebbségi anyanyelv elsajátításának motivációs hiánya, a szegénység, a diszkrimináció (különösen a roma gyerekekkel szemben), továbbá az iskolák rossz anyagi helyzete és a szakképzett tanárok hiánya. A kis településeken élők számára a gyermekek kis létszáma is akadály, hiszen emiatt ott egyáltalán nem jönnek létre anyanyelvi csoportok. A roma kisebbségnél külön probléma az idősebb generációk általános iskolázatlansága.

Ezeknek a problémáknak a megoldása természetesen nem történhet meg egyik napról a másikra, ezek nélkül viszont nem várhatunk jó eredményeket az anyanyelvoktatásban.

Lakova, Cvetelina: First-language education for bilingual primary school pupils in Bulgaria

Az írás szerzőjéről

Lakova Cvetelina

Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest, Magyarország